

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Πόσα εἶδη στρατοῦ καὶ περὶ ὑπομισθίων
στρατιωτῶν.

Ἐξετάσας ἰδίως ὅλας τὰς ἡγεμονίας, περὶ τῶν ὁποίων ὑπεσχέθην νὰ λαλήσω, ἀφοῦ παρατήρησα τὰς αἰτίας τῆς κακῆς καὶ τῆς κακῆς καταστάσεως αὐτῶν καὶ ἀπέδειξα τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων πολλοὶ προσεπάθισαν νὰ τὰς ἀποκτήσωσι καὶ νὰ τὰς διατηρήσωσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν των, ἀπολείπεται τώρα πλέον νὰ ἐκθέσω γενικῶς τὰς εἰς ἑκάστην τῶν προειρημένων ἡγεμονιῶν δυνάμεις νὰ γίνωσιν ἐπιθέσεις καὶ ὑπερασπίσεις. Εἶπον ἄνωτέρω πόσον ἀναγκαῖον εἶνε εἰς πάντα ἡγεμόνα νὰ στηριχθῆ ἐπὶ βάσεων ἐδραίων, διότι ἄλλως ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ καταστραφῆ. Αἱ στερεώτεραι βάσεις ὄλων τῶν ἐπικρατειῶν, τόσον τῶν νέων, ὡς καὶ τῶν παλαιῶν καὶ τῶν μικτῶν, εἶνε οἱ σοφοὶ νόμοι καὶ ὁ ἄξιος στρατὸς. Ἐπειδὴ δὲ δὲν δύνανται νὰ ὑπάρξωσι σοφοὶ νόμοι, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἄξιος στρατὸς καὶ ὅπου ὑπάρχει στρατὸς τοιοῦτος εἶνε ἐπόμενον νὰ ὑπάρχωσι καὶ σοφοὶ νόμοι, διὰ τοῦτο θέλω περιορίσῃ τὰς σκέψεις μου ἐπὶ μόνου τοῦ στρατοῦ, παραλείπων τὰς περὶ τῶν νόμων. Τὰ στρατεύματα λοιπόν, διὰ τῶν ὁποίων ἡγεμόνων τις ὑπερασπίζει τὸ κράτος του, εἶνε ἢ ἐθνικὰ ἢ ὑπομισθια ἢ ἐπικουρικὰ ἢ μικτά. Τὰ ὑπο-

μισθία (*) καὶ τὰ ἐπικουρικὰ εἶνε ἀνωφελεῖ
καὶ ἐπικίνδυνα καὶ πᾶς, ὅστις ἐξουσιάζει
τὴν ἐπικράτειάν του διὰ ὑπομισθίων στρα-
τιωτῶν δὲν θέλει εἶσθαι ποτε ἀσφαλῆς, διὰ
τὸν λόγον, ὅτι οἱ ὑπομισθιοὶ στρατιῶται διχο-
νοοῦσιν, ἔχουσιν οἴησιν, δὲν εἶνε πειθαρχικοί,
εἶνε ἄπιστοι, ἀνδρεῖοι κατὰ τῶν οἴλων των,
δειλοὶ ἐνώπιον τῶν ἐχθρῶν των, δὲν φο-
βοῦνται τὸν Θεόν, εἶνε ἄπιστοι πρὸς τοὺς
ἀνθρώπους, ὥστε ἡ κατὰστροφὴ τοῦ ἡγε-
μόνος ἀναβάλλεται μόνον μέχρι τῆς κατ'
αὐτοῦ ἐφορμῆσεως τοῦ ἐχθροῦ. Προσέτι ἐν
καίρῳ μὲν εἰρήνης γυμνόνεσσι ὑπὸ τῶν τοι-
ούτων στρατιωτῶν, ἐν καιρῷ δὲ πολέμου
σὲ γυμνόνουσιν οἱ ἐχθροί. "Ὅλα ταῦτα τὰ ἀ-
τοπήματα προέρχονται ἀπὸ τὴν αἰτίαν, ὅτι
οἱ ὑπομισθιοὶ στρατιῶται δὲν ἔχουσι καμ-
μίαν ἄλλην ἐλπίδα ἢ ἄλλην τινὰ ἐφορμῆν,
ἐνεκα τῆς ὁποίας νὰ ἐκτίθηνται εἰς τοὺς
κινδύνους τῆς μάχης, εἰμὴ τὴν μικρὰν μι-
σθοδοσίαν, ἣτις δὲν εἶνε ἱκανὴ νὰ τοὺς ὑ-
ποχρεώσῃ νὰ θυσιάσωσι τὴν ζωὴν των ὑπὲρ

(*) Δὲν ἐννοεῖ ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς τὰ ὑπὸ
μισθίων στρατιωτῶν συγκείμενα στρατεύματα,
ἀλλὰ τὰ ὑπὸ μισθωτοὺς ὀπλαρχηγούς, οἵτινες,
ὡς ἐργολάβοι, μετήρχοντο τὴν στρατολογίαν καὶ
τὴν εἰς τοὺς ἡγεμόνας μίσθωσίν των. Ὁ ἡγεμὼν
δὲν εἶχεν οὐδεμίαν πρὸς τοὺς στρατιώτας ὑπο-
χρεώσιν, ἀλλὰ πρὸς τὸν μισθωτὸν ὀπλαρχηγόν,
ὅστις ἐγρεῖσται νὰ διατηρῇ παρ' αὐτῷ, πρὸς ὑ-
περάσπισιν τοῦ ἡγεμόνος, τὸν συμφωνηθέντα ἀ-
ριθμὸν στρατιωτῶν. Οἱ τοιοῦτοι ἐργολάβοι ὀ-
πλαρχηγοὶ ἐκαλοῦντο ὀδηγοί (Condottieri) καὶ
τούτους μὲν ὀνομάζει ὁ Μακιαβέλλης ὑπομι-
σθίους στρατιώτας, τὰ δὲ ὑπὸ τὰς ὀδηγίας των
στρατιωτικὰ σώματα ὑπομισθία στρατεύματα.

σοῦ. Ἐπιθυμοῦσι γὰρ εἶνε στρατιωτῆς σου, ἐν ὧσιν δὲν ἔχεις πόλεμον, ἀλλ' ἄμα ἀρχίσῃ ὁ πόλεμος ἢ λιποτακτοῦσιν ἢ ἀναχωροῦσιν. Ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας τούτης δὲν εἶνε διόλου δύσκολος, διότι ἡ κατὰ στροφὴν τῆς Ἰταλίας προέρχεται σήμερον ἀπὸ μόνῃν τὴν αἰτίαν, ὅτι ἐπὶ πολλὰ κατὰ συνέχειαν ἔτη, ἐπανεπαύθη εἰς τὴν δύναμιν τῶν ὑπομισθίων στρατιωτῶν, οἵτινες, ἂν καὶ τὴν δόξα μνησκῶν ὑπὲρ τινῶν κατὰ τι καὶ ἐπεδείκνυντο γενναῖοι πολεμοῦντες μετὰ τῶν, ἐφάνησκῶν ὅμως ὅποιοι ἀληθῶς εἶνε, ἄμα εἰσέβαλλον οἱ ξένοι εἰς τὸν τόπον. Διὰ τοῦτο ὁ Κάρολος τῆς Γαλλίας ἠδυνήθη γὰρ κυριεύσει τὴν Ἰταλίαν ἀπόνως καὶ ὅστις ἔλεγε, ὅτι τὸ δυστύχημα τοῦτο προῆλθεν ἐνεκα τῶν ἁμαρτιῶν μας, ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν· αἱ ἁμαρτίαι μας ὅμως δὲν ἦσαν ἐκεῖναί τῃς ὁποίας αὐτὸς ἐνόμιζεν, ἀλλ' αὐταί τῃς ὁποίας ἐγὼ διηγῆθην. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἁμαρτίαι αὐταὶ ἐπράχθησαν παρὰ τῶν ἡγεμόνων, συμμετέσχον καὶ αὐτοὶ τῆς τιμωρίας. Τὴν ἀθλιότητα τῶν τοιούτων στρατευμάτων νομίζω ἀναγκαῖον ν' ἀποδείξω ἔτι ἐνκρηγέστερον. Οἱ ὑπομισθιοὶ λοιπὸν ὀπλαρχηγοὶ ἢ εἶνε ἕξοχοι ἄνδρες ἢ ὄχι. Εἰς τοὺς ὄντας τοιούτους δὲν δύνασαι γὰρ δώσης ἐμπιστοσύνην, διότι πάντοτε θέλουσιν ἀποβλέπειν εἰς τὴν ἰδίαν των κρατικίωσιν, καταθλίβοντες, εἴτε σὲ τὸν κύριόν των, εἴτε ἄλλους ἐναντίον τῆς θελήσεώς σου. Οἱ μὴ ἔχοντες ἰκανότητα γίνονται συνήθως πρόξενοι τῆς καταστροφῆς σου. Ἐὰν δὲ τις δισχυρίζηται, ὅτι τὰ αὐτὰ θέλει πράξει πᾶς ὅστις, εἴτε ὑπομισθιος, εἴτε μὴ, λάθῃ.

τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν εἰς τὰς χεῖράς του, ἐπιφέρω εἰς ἀπάντησιν τὸν τρόπον, καθ' ὃν πρέπει νὰ μεταχειρίζωνται τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, τόσον οἱ ἡγεμόνες, καθὼς καὶ οἱ διέποντες τὰ πράγματα τῶν δημοκρατιῶν. Οἱ ἡγεμόνες λοιπὸν ὀφείλουσιν αὐτοπροσώπως νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὸν πόλεμον καὶ νὰ στρατηγῶσιν. Αἱ δημοκρατικὴ κυβερνήσεις ὀφείλουσι νὰ διορίζωσι τοὺς στρατηγοὺς τῶν ἐκ τῶν πολιτῶν καὶ ἐὰν ὁ διορισθεὶς ἀποδειχθῆ ἀνίκανος, νὰ τὸν ἀντικαθιστῶσι δι' ἄλλου, ἐὰν ὅμως ἀναδειχθῆ ἰκανός, ὀφείλουσι νὰ τὸν περιορίζωσιν ἐντὸς τοῦ νόμου, διὰ νὰ μὴ ὑπερβῆ τὰ ὅριά του. Ἡ πείρα δὲ μᾶς ἀποδεικνύει, ὅτι μόνον αἱ ἔχουσαι ἐγγύρια στρατεύματα ἡγεμονία καὶ δημοκρατία κάμνουσι μεγάλας προόδους καὶ ὅτι τὰ ὑπομίσθια στρατεύματα γίνονται πάντοτε πρόξενον βλάβης.

Περιπλέον δυσκολώτερον εἶνε δημοκρατία νὰ δουλωθῆ ὑπὸ τινος τῶν πολιτῶν αὐτῆς, ἔχουσα πρὸς ὑπεράσπισίν της ἐγγύρια στρατεύματα παρὰ ὅταν ἔχῃ ξένα. Ἡ Ρώμη καὶ ἡ Σπάρτη ὑπῆρξαν διὰ πολλοὺς αἰῶνας ἐλεύθεροι, ἔχουσαι ἐθνικὸν στρατόν. Οἱ Ἑλβετοὶ ἀπολαμβάνουσι πληρυστάτην ἐλευθερίαν, διότι ὅλοι εἶνε μάχιμοι. Καθόσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἀρχαίους ὑπομισθίους στρατοὺς, ἔχομεν τὸ παράδειγμα τῶν Καρχηδονίων, οἵτινες ἐκινδύνευσαν νὰ ὀποδουλωθῶσιν εἰς τὰ ὑπομίσθια στρατεύματα τῶν, μετὰ τὸν πρῶτον κατὰ τῶν Ρωμαίων πόλεμον, ἂν καὶ εἶχον ἀρχηγοὺς συμπολίτας τῶν. Φίλιππος ὁ Μακεδών, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδα, γενόμενος στρα-

τηγός τῶν Θηβαίων, ὑπεδούλωσεν αὐτοὺς μετὰ τὴν νίκην. Ἡ πολιτεία τῶν Μεδιολάνων, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δουκὸς Φιλίππου, πολεμοῦσα κατὰ τῶν Ἑνετῶν, ἐμίσθωσε Φραγκίσκον τὸν Σφορτίαν, ὅστις, νικήσας τοὺς ἐχθροὺς εἰς Καραβάγγιον, ἠνώθη μετ' αὐτῶν διὰ τὴν ὑποδουλώσῃ ἐκείνου, ὑπὸ τῆς διαταγῆς τῶν ὁποίων διετέλει. Σφορτίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ, μισθωθείς ὡς στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς ὑπὸ τῆς βασιλείας τῆς Νεαπόλεως Ἰωάννας, ἐγκατέλιπεν αὐτὴν κίφνιδίως, ὥστε ὑπεχρεώθη, προσπαθοῦσα τὴν σῶσιν τῆν βασιλείαν τῆς, τὴν παραδοθῆ εἰς τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνος. Ἐνδεχόμενον τὸ μὲν γίνῃ ἐνταῦθα ἡ ἐρώτησις, διατί, ἐνῶ οἱ Ἑνετοὶ καὶ οἱ Φλωρεντινοὶ, διὰ τῶν τοιούτων ὑπομισθίων στρατευμάτων, ἐπιτύχισαν κατὰ κατὰ τῆς προλαβούσας ἐποχῆς τῆς ἐπικρατείας των, οἱ στρατηγοὶ αὐτῶν δὲν ἤρπασαν τῆς ἡγεμονίας ἐκείνας, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας τῆς ὑπερησπίζοντο. Ἀπαντῶ λοιπὸν, ὅτι εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ τύχη ἐβοήθησε τοὺς Φλωρεντινοὺς διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἐκ τῶν ἀξίων στρατηγῶν, οἵτινες ἠδύναντο τὸ εἶναι ἐπίφοβοι, ἄλλοι μὲν δὲν ἐφάνησαν νικηταί, τινὲς δὲ δὲν εὐρέθησαν εἰς θέσιν τὴν πολεμίσωσι καὶ ἄλλων ἢ φιλοδοξία ἐστράφη πρὸς ἄλλα μέρη. Ὁ μὲν νικήσας στρατηγὸς ἦτο Ἰωάννης ὁ Ἀκουτος (*), ἐνεκα δὲ τούτου δὲν ἐδοκιμάσθη ἡ πίστις

(*) Περίφημος στρατιωτικὸς Ἀγγλος, ὀνομαζόμενος Hawkwood. Ὑπῆρξεν οὗτος κατὰ τὸν ἸΔ' αἰῶνα (ὄρα τὴν Φλωρεντινὴν ἱστορίαν τοῦ Μακιαβέλλου, βιβλ. Α').

αὐτοῦ. Καθεὶς θέλει συνομολογήσῃ, ὅτι, ἂν ᾔθελεν ἀναδειχθῆ νικητής, οἱ Φλωρεντινοὶ ᾔθελον ὑποβληθῆ εἰς τὰς θελήσεις του. Ὁ Φραγκίσκος Σφορτίας εἶχε πάντοτε ἀντιπάλους τοὺς Βρακκισχίους καὶ ἕνεκα τούτου ἀμειβόμενος περιωρίζοντο· ὅθεν ἐκεῖνος ἐστράφη κατὰ τῆς Λομβαρδίας, ὁ δὲ Βράκκιος ἐκινήθη κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπικρατείας καὶ τῆς Νεαπόλεως. Ἄλλ' ἄς ἔλθωμεν εἰς τὰ πρὸ μικροῦ συμβάντα. Οἱ Φλωρεντινοὶ διώρισαν στρατηγόν των τὸν Παῦλον Βιτέλλιον, ἄνδρα συνετώτατον, ἀποκτήσαντα δὲ μεγίστην ὑπόληψιν, καίτοι καταγόμενον ἐξ ἰδιωτῶν. Ἐὰν οὗτος ἐπόρθει τὴν Πίσκην, οὐδεὶς ἠδύνατο ν' ἀρνηθῆ, ὅτι οἱ Φλωρεντινοὶ ᾔθελον ἀναγκασθῆ νὰ ὑποκύψωσιν εἰς αὐτόν, διὰ τὸν λόγον, ὅτι, ἂν ᾔθελε μεταβῆ εἰς τὰ στρατεύματα τῶν ἐχθρῶν των, δὲν ἔμεινεν εἰς αὐτοὺς κἀμμία σωτηρία, καθὼς ἐπίσης, ἂν ᾔθελον τὸν διατηρήσῃ εἰς τὴν θέσιν του, ἔπρεπε νὰ ὑποτάσσωνται εἰς αὐτόν. Ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὰς προόδους τῶν Ἑνετῶν, θέλει παρατηρήσῃ ὅτι τὰ ἔργα αὐτῶν ἀπέδοκινον πάντοτε ἐπιτυχῆ καὶ ἔνδοξα, ἐν ὅσῳ ἐπολέμουν διὰ τῶν ἐγγυρίων ὅπλων, τουτέστι πρὶν ἔτι τραπῶσι πρὸς τὰς κατὰ ξηρὰν ἐκστρατείας, ὅτε, διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν εὐγενῶν καὶ τῆς ἐνόπλου βοήθειας τοῦ ὄχλου, ἀνεδείχθησαν πολεμικώτατοι, ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας, ἅμα ἤρχισαν τὸν κατὰ ξηρὰν πόλεμον, ἔχασαν τὴν τοιαύτην ἀρετὴν καὶ ἐγένοντο μιμηταὶ τῶν ἰταλικῶν ἡθῶν. Κατ' ἀρχὰς δὲ τῶν κατὰ ξηρὰν ἀποκτήσεών των, ἐπειδὴ ἡ ἐπικρατεία των ἦτο περιω-

ρισμένη καὶ προσέτι ὡς ἐκ τῶν προηγουμέ-
 νων των ἐθεωροῦντο ἰσχυροί, δὲν ἐφοβοῦντο
 τοὺς ὀπλαρχηγούς των· προχωρήσαντες ὁ-
 μως εἰς τὰς κατὰ ζήρῶν ἐπιχειρήσεις των,
 ἐν καιρῷ τοῦ Καρμινιόλα, ἠσθάνθησαν τὸ
 λάθος των αὐτό, διότι, ἀφοῦ ἀνεδείχθη οὗ-
 τος ἰκανὸς καὶ ἀφοῦ ὑπὸ τὴν διοίκησίν του
 κατετρόπωσαν τὸν δοῦκα τῶν Μεδιολάνων
 καὶ δὲν εἶχε πλέον ζῆλον εἰς τὸν πόλεμον,
 ἐσυλλογίσθησαν, ὅτι εἶνε ἀδύνατον διὰ τῆς
 βοήθειας του εἰς τὸ ἐξῆς νὰ νικήσωσιν. Ἐ-
 πειδὴ δὲ δὲν ἤθελον οὔτε ἠδύναντο νὰ τὸν
 ἀποπέμψωσι, διὰ νὰ μὴ ἀπωλέσωσιν ὅ τι
 εἶχον ἀποκτήσῃ, εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκη-
 ν νὰ τὸν φονεύσωσι, θέλοντες νὰ ἀσφαλί-
 σωσιν οὕτως ἑαυτούς. Προσέλαβον ἐπομέ-
 νως στρατηγούς των Βερθολομαῖον τὸν Βερ-
 γαμινὸν καὶ Ροβέρτον τὸν ἐκ τοῦ ἀγίου Σε-
 βερίνου, τὸν κόμητα τοῦ Ποτιλιανίου καὶ
 ἄλλους τοιοῦτους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους κατα-
 στροφὰς μᾶλλον ἢ νίκας ἔπρεπε νὰ περιμέ-
 νωσιν, καὶ ἠκολούθησε μετὰ ταῦτα εἰς τὸ
 Βαϊλᾶ, ὅπου ἐντὸς μ. ἄς ἡμέρας ἀπώλεσαν
 ὅ τι μετὰ τοσοῦτων κόπων καὶ ἐν διαστή-
 ματι ὀκτακοσίων ἐνικυτῶν εἶχον ἀποκτήσῃ,
 διὰ τὸν λόγον, ὅτι τὰ τοιαῦτα στρατεύμα-
 τα γίνονται πρόξενα βραδυτάτων καὶ μι-
 κρῶν ἀποκτήσεων μόνον, ἀλλὰ ταχυτάτων
 καὶ ἀπροσδοκῆτων ἀπωλειῶν. Καὶ ἐπειδὴ
 διὰ τῶν παραδειγμάτων τούτων κατήντησαν
 εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἣτις διὰ πολλὰ κατὰ
 συνέχειαν ἔτη διωκῆθη δι' ὑπομισθίων
 στρατευμάτων, κρίνω πρέπου νὰ ὁμιλήσω
 ἐκτενέστερον περὶ αὐτῶν, ὅστε, γενομένων
 γνωστῶν τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἀναπτύξεώς

των, να δυναθῶμεν να φέρωμεν εἰς αὐτὰ κάποιαν διάρθρωσιν. Λάβε λοιπὸν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἄμα κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἐποχὰς ἢ δύνανται καὶ ἢ ὑπόληψις τῆς Αὐτοκρατορίας ἤρχισαν να ὀλιγοστεύωσιν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὃ δὲ Πάπας ν' ἀποκτᾶ πλειοτέραν ἰσχὺν εἰς τὰ κοσμικὰ πράγματα, ἢ Ἰταλίαν διηρέθη εἰς πολλὰ κράτη, διότι πολλάκι ἰσχυρὰ πόλεις ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τιμαριωτῶν αὐτῶν, οἵτινες ἀπολαμβάνοντες πρότερον τὴν εὐνοίαν τοῦ αυτοκράτορος, κατεπίεζον αὐτάς, ἢ δὲ Ἐκκλησίαν τὰς ὑπερησπίζετο, προσπαθοῦσα τοιουτοτρόπως ν' ἀποκτήσῃ ἐπ' ἄρροῃν εἰς τὰ κοσμικὰ πράγματα· εἰς ἄλλας δὲ πολλὰς πόλεις οἱ πολῖται ἐγένοντο ἡγεμόνες. Περιελθούσης οὕτως ὅλης σχεδὸν τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τινῶν δημοκρατιῶν, οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ λοιποὶ ἐκείνοι πολῖται, ὄντες ἄπειροι τοῦ πολέμου, ἤρχισαν να μισθόνωσι ξένους στρατιώτας. Πρῶτος, ὅστις ἔδωκεν ὑπόληψιν εἰς τὰ τοιαῦτα στρατεύματα, ἦτο ὁ ἐκ τοῦ Κώμου τῆς Ρωμανίας Ἀλβερίγος. Τῆς στρατιωτικῆς διδασκαλίας αὐτοῦ μαθηταὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἦσαν ὁ Βράκκιος καὶ ὁ Σφορτίας, οἵτινες, ἐπὶ τῆς ἀκμῆς αὐτῶν, ἦσαν παντοδύναμοι εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τούτους παρηκολούθησαν ὅλοι οἱ λοιποί, ὅσοι καὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς μας διώκησαν τὰ στρατεύματα αὐτὰ· ἕνεκα δὲ τῶν προτερημάτων των ἢ Ἰταλία κατεπατήθη ὑπὸ τοῦ Καρόλου, ἐλεηλατήθη ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου, κατεπίεσθη ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου καὶ κατησχύνθη ὑπὸ τῶν Ἑλβετῶν. Οἱ τοιοῦτοι

ται ὀπλαρχηγοὶ ἔλαβον κατὰ πρῶτον τὸ
 μέτρον, θέλοντες νὰ δώσωσιν ὑπόληψιν εἰς
 τὰ ἰδικὰ των στρατεύματα, νὰ περιφρονή-
 σωσιν τὰ πεζικά· καὶ ἔπραξαν οὕτω διὰ τὸν
 λόγον, ὅτι, μὴ ἔχοντες κράτος καὶ μετερ-
 χόμενοι βιομηχανικῶς τὸ ἔργον των, δὲν
 ἠδύναντο νὰ διαθρέψωσι πολλοὺς πεζοὺς,
 ἐξ ὀλίγων δὲ δὲν ἐνισχύετο ἡ ὑπόληψις
 των. Ὅθεν περιωρίσθησαν εἰς τὸ ἵππικόν,
 καὶ τριουτοτρόπως, ἂν καὶ ὀλίγοι, ἐτρέ-
 φοντο καὶ ἐτιμῶντο. Τὰ στρατιωτικὰ ἐπο-
 μένως πράγματα κατήντησαν εἰς κατὰσχε-
 σιν τοιαύτην, ὥστε, εἰς στρατὸν συγκείμε-
 νον ἐξ εἴκοσι χιλιάδων, δὲν ἠριθμοῦντο δύο
 χιλιάδες πεζοί. Μετεχειρίσθησαν πρὸς τού-
 τοις ὅλην των τὴν ἐπιτηδειότητά διὰ ν' ἀ-
 παλλάξωσι καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς στρατιώ-
 τας των ἀπὸ τὸν κόπον καὶ ἀπὸ τὸν φό-
 βον, ἀποφεύγοντες εἰς τὰς μεταξὺ των μά-
 χας νὰ φονεύωνται καὶ περιοριζόμενοι εἰς
 τὴν σύλληψιν αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους
 ἀπέδιδον ἄνευ λύτρων. Ἐν καιρῷ νυκτὸς
 πολιορκοῦντες δὲν ἔκχμνον ἐφόδους, πολιορ-
 κούμενοι δὲν ἐξήρχοντο εἰς διεκδρομὰς· πε-
 ριξ τοῦ στρατοπέδου δὲν ἀνήγειρον προμα-
 χῶνας οὐδ' ἔσκαπτον τάφρον, δὲν ἐξεστρά-
 τευον ἐν καιρῷ χειμῶνος. Ὅλα δὲ ταῦτα
 ἦσαν συγκεχωρημένα κατὰ τὰς στρατιωτι-
 κάς αὐτῶν διατάξεις, καὶ ἐφευρέθησαν πρὸς
 ἀποφυγὴν, ὡς εἴρηται, τοῦ κόπου καὶ τῶν
 κινδύνων, μέχρις οὗ ἐξ αἰτίας των ἡ Ἰτα-
 λία ὑπεδουλώθη καὶ κατησχύνθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ τῶν ἐπικουρικῶν, μικτῶν καὶ

ἐγκωρίων στρατευμάτων.

Ἰπάρχουσι περιπλέον μετὰ τῶν ἀνω-
φελῶν στρατευμάτων καὶ τὰ ἐπικουρικά,
ἤγουν ὅταν προσκαλῆται ἰσχυρός τις νὰ
ἔλθῃ διὰ τῶν ὀπλων του πρὸς βοήθειάν σου
καὶ πρὸς ὑπεράσπισίν σου, ὡς ἔπραξεν ἐ-
σχάτως ὁ Πάπας Ἰούλιος, ὅστις, ἀποτυ-
χῶν ἕνεκα τῶν ὑπομισθίων στρατευμάτων
εἰς τὴν κατὰ τῆς Φερραρίας ἐπιχείρησιν,
κατέφυγεν εἰς τὰ ἐπικουρικά καὶ ἔκλεισε
διὰ τοῦτο συνθήκην μετὰ τοῦ Φερδινάνδου,
βασιλέως τῆς Ἰσπανίας, καθ' ἣν ἀνεδέχετο
οὗτος τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τὸν βοηθήσῃ με-
τὰ τὰ στρατεύματά του. Τὰ τοιαῦτα στρα-
τεύματα δύνανται νὰ εἴνε χρήσιμα πρὸς
ἑαυτά, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις τὰ προσ-
καλεῖ εἴνε πάντοτε ἐπιβλαβῆ, διὰ τὸν λό-
γον, ὅτι, ἐὰν νικηθῶσι, καταστρέφεται καὶ
ἐὰν νικήσωσι, γίνεται ὑποχείριος αὐτῶν.
Μολονότι δὲ ἡ παλαιὰ ἱστορία γέμει πα-
ραδειγμάτων πρὸς ἀπόδειξιν τῶν λόγων
μου, δὲν θέλω ὅμως ν' ἀπομακρυνθῶ τοῦ
προσφάτου παραδείγματος, τὸ ὁποῖον μᾶς
προσφέρει Ἰούλιος ὁ Β', ὅστις θέλων νὰ κυ-
ριεύσῃ τὴν Φερραρίαν, δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ
ὀλεθριώτερον μέτρον παρά νὰ παραδώσῃ ἑ-
αυτὸν εἰς τὰς χεῖρας ἑνὸς ξένου· ἡ καλὴ του
ἕμως τύχη ἔκαμε ν' ἀναφανῆ ἄλλο τι πε-
ριστατικὸν διὰ νὰ μὴ δοκιμάσῃ τὰ ἀποτε-

λέσματα τῆς ἀφροσύνης του. Καὶ τῷ ὄντι, κατὰ στραφέντων εἰς Ραουέννην τῶν ἐπικουρικῶν αὐτοῦ στρατευμάτων, ἀναδεχθέντων δὲ τῶν Ἑλβετῶν τὸν ἀγῶνα καὶ τρεψάντων εἰς φυγὴν τὸν νικητὴν, διέφυγε, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν αὐτοῦ τε καὶ παντὸς ἄλλου, τὸν κίνδυνον νὰ μείνη αἰχμάλωτος, εἰς μὲν τοὺς ἐχθρούς του, διότι οὗτοι ἐτάπησαν εἰς φυγὴν, εἰς δὲ τὰ ἐπικουρικὰ στρατεύματά του, διότι ἐνίκησε βοηθούμενος ἀπὸ ἄλλα ὄπλα καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ ἰδικά των. Οἱ Φλωρεντινοί, στερούμενοι πάσης ἐθνικῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως, ἔφερον κατὰ τῆς Πίσσης δέκα χιλιάδας Γάλλους ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἐκπορθήσωσιν αὐτήν, ἀλλ' ἔνεκα τοῦ μέτρου τούτου ἐκινδύνευσαν περισσότερον παρὰ εἰς πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, θέλων ν' ἀντιταχθῆ κατὰ τῶν γειτόνων του, ἔφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα δέκα χιλιάδας Ὀθωμανούς, οἵτινες μετὰ τὸν πόλεμον δὲν ἠθέλησαν ν' ἀναχωρήσωσιν ἐκεῖθεν· ἐκ τούτου δὲ ἐπήγασεν ἡ πρώτη αἰτία τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς ἀπίστους. "Ὅστις λοιπὸν δὲν θέλει νὰ νικᾷ, ἀς κάμῃ χρῆσιν τῶν τοιούτων ὀπλων· ταῦτα εἶνε μᾶλλον ἐπικίνδυνα καὶ ἀπὸ τὰ ὑπομίσθια, διότι φέρουσι μεθ' ἐκυτῶν τὴν κατὰστροφὴν, ὄντα ἠνωμένα μεταξύ των καὶ ὑπέκοντα εἰς τὰς διαταγὰς ξένων. Τὰ ὑπομίσθια ὅμως διὰ νὰ σὲ βλάψωσι μετὰ τὴν νίκην, ἀπαιτεῖται νὰ παρέλθῃ περισσότερος καιρὸς καὶ νὰ παρουσιασθῆ κατὰλληλοτέρᾳ εὐκαιρίᾳ, διὰ τὸν λόγον, ὅτι δὲν εἶνε συσσωματωμένα, εἶνε ἐκλελεγμένα ἀπὸ

σὲ καὶ παρὰ σοῦ μισθοδοτοῦνται· εἰς ταῦτα
 δέ, ἐὰν διορίσῃς τρίτον τινὰ ἀρχηγόν, δὲν
 δύναται οὗτος νὰ λάβῃ ἀμέσως τοσκύτην
 ὑπεροχὴν, ὥστε νὰ σὲ βλάβῃ. Ἐπίφοβος, ἐν
 ἐνὶ λόγῳ, εἶνε εἰς μὲν τὰ ὑπομισθια στρα-
 τεύματα ἢ ραθυμία, εἰς δὲ τὰ ἐπικουρικὰ
 ἢ γενναϊότης. Διὰ τοῦτο πᾶς φρόνιμος ἡγε-
 μὼν ἀπέφυγε πάντοτε τὰ τοιαῦτα στρα-
 τεύματα, ἀρωσιώθη δὲ εἰς τὰ ἐγγύρια καὶ
 ἐπροτίμησε μᾶλλον νὰ νικᾷ διὰ τῶν
 ἰδικῶν του παρὰ νὰ νικᾷ διὰ ξένων, θεω-
 ρῶν τὴν διὰ τῶν ξένων ὄπλων νίκην ψευδῆ.
 Θέλω φέρῃ πάντοτε καὶ χωρὶς δισταγμὸν
 ὡς παράδειγμα τὸν Κάισαρα Βοργίαν καὶ
 τὰ ἔργα του. Ὁ δοῦξ οὗτος εἰσέβηκεν εἰς
 τὴν Ρωμουνίαν διὰ τῶν ἐπικουρικῶν στρα-
 τευμάτων, φέρων μαζί του γαλλικὸν στρα-
 τὸν, δι' αὐτοῦ δ' ἐκυρίευσε τὴν Ἰουλίαν
 καὶ τὸ Φουρλίον· ἀλλ' ἰδὼν ἐπομένως, ὅτι
 τὰ τοιαῦτα στρατεύματα ἦσαν ἐπισφαλῆ,
 ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὰ ὑπομί-
 σθια, ὡς ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνα καὶ διὰ
 τοῦτο ἐμίσθωσε τοὺς Ὀρσινίους καὶ τοὺς
 Βιτελλίους. Μετὰ ταῦτα παρητήρησας, ὅτι
 καὶ αὐτὰ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν χρεῶν
 των ἦσαν ἀμφίβολα, ἄπιστα καὶ ἐπικίνδυ-
 να, τὰ κατέστρεψε καὶ ἐστρατολόγησεν ἰ-
 δικὰ του. Εὐκόλως δὲ δύναται τις νὰ γνω-
 ρίσῃ τὴν μεταξὺ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου
 εἰδούς τῶν τοιούτων στρατευμάτων διαφο-
 ράν, ἀφοῦ παρητήρησῃ ὁποῖαν ὑπόληψιν ἀ-
 πελάμβανεν ὁ δοῦξ εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν
 εἶχε μεθ' ἐαυτοῦ τοὺς Γάλλους, ὁποῖαν εἰς
 τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν εἶχε τοὺς Ὀρσινίους
 καὶ τοὺς Βιτελλίους καὶ τέλος ὁποῖαν ἔ-

χαιρεν, ἀφοῦ περιωρίσθη εἰς τὰ ἰδικά του στρατεύματα, στηριχθεὶς εἰς μόνας τὰς δυνάμεις του. Ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης θέλει ἴδῃ ἀυξάνουσιν τὴν ὑπόληψιν τοῦ δουκός, οὐδέποτε δὲ αὐτὸν τιμηθέντα περισσότερον, ὅσον ὅτε παρουσιάσθη κύριος τῶν στρατευμάτων του. "Ἄν καὶ δὲν ἐπεθύμουν νὰ παραιτηθῶ τῶν προσφάτων ἰταλικῶν παραδειγμάτων, μολοντοῦτο δὲν θέλω νὰ παραλείψω Ἰέρωνα τὸν Συρακούσιον, ὡς ἕνα ἐκ τῶν ὄσων ἀνωτέρω ἀνέφερον. Οὗτος, καθὼς εἶπον ἀνωτέρω, ἐκλεχθεὶς παρὰ τῶν Συρακουσίων ἀρχιστράτηγος αὐτῶν, ἐγνώρισεν ἀμέσως, ὅτι τὰ ὑπομίσθια ἐκεῖνα στρατεύματα δὲν ἦσαν ἐπωφελεῖ, διὰ τὸν λόγον, ὅτι οἱ ὀπλαρχηγοὶ των εἶχον καταντήσῃ ὅμοιοι μὲ τοὺς ἡμετέρους Ἰταλοῦς. Βλέπων λοιπόν, ὅτι δὲν ἠδύνατο μήτε νὰ τοὺς διατηρήσῃ μήτε νὰ τοὺς ἀπολύσῃ, κατάρθωσε νὰ τοὺς ἀποσφάξῃ ὅλους καὶ μετὰ ταῦτα ἐπολέμησε διὰ τῶν ἰδικῶν του καὶ ὄχι διὰ τῶν ξένων στρατευμάτων. Ἐπιθυμῶ προσέτι ν' ἀνακαλέσω εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀναγνωστῶν μου μέρος τι τῆς παλαιᾶς διαθήκης, ἀρμόζον εἰς τὸ προκείμενον. "Ὅταν ὁ Δαβὶδ προσεφέρθη εἰς τὸν Σαοὺλ διὰ νὰ μονομαχήσῃ μετὰ τοῦ ὑβριστοῦ Γολιάθ, θέλων ὁ Σαοὺλ νὰ τὸν ἐμψυχώσῃ, ὥπλισεν αὐτὸν μὲ τὴν πανοπλίαν του, ἀλλ' ὁ Δαβὶδ, ἅμα ὀπλισθεὶς, ἀπεποιήθη νὰ φέρῃ αὐτήν, λέγων, ὅτι τοιούτοτρόπως δὲν δύναται νὰ μεταχειρισθῇ προσηκόντως τὰς δυνάμεις του καὶ διὰ τοῦτο ἐπεθύμει νὰ συμπλακῇ μετὰ τοῦ ἐχθροῦ του, φέρων μόνον τὴν σφενδόνην του καὶ τὰ

Ξίφος του. Ἐν ἐνὶ λόγῳ, τὰ ξένα ὄπλα ἢ
 πίπτουσιν ἀπὸ τοῦ σώματός σου ἢ σὲ βαρύνου-
 σιν ἢ σὲ στενοχωροῦσι. Κάρολος ὁ Ζ', πα-
 τὴρ τοῦ Λουδοβίκου ΙΑ', ἀφοῦ, βοηθούμε-
 νος ἀπὸ τῆν τύχην καὶ ἀπὸ τῆν ἀρετὴν του,
 ἠλευθέρωσε τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τῆν δουλείαν
 τῶν Ἀγγλῶν, ἐγνώρισε τῆν ἀνάγκην νὰ
 περιστοιχισθῆ ἀπὸ ἴδια στρατεύματα καὶ
 διὰ τοῦτο διωργάνωσεν εἰς τὸ βασίλειόν
 του σώματα ἵππικῶν καὶ πεζικῶν. Μετὰ
 ταῦτα ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λουδοβίκος διέλυσε τὸ
 πεζικὸν καὶ ἤρχισε νὰ μισθόνῃ Ἑλβετούς.
 Τὸ λάθος τοῦτο τοῦ Λουδοβίκου, ἐπαγκλη-
 φθὲν καὶ ὑπὸ τῶν διαδόχων του, εἶνε, ὡς
 βλέπομεν σήμερον ἐμπράκτως, ἡ ἀληθὴς
 αἰτία τῶν κινδύνων τοῦ βασιλείου ἐκείνου,
 διότι ἀνυψώσας τοὺς Ἑλβετούς, ἐζηυτέλισε
 τὸ ἵππικόν του, κατὰστρέψας δὲ καὶ τὸ
 πεζικὸν κατέστησεν οὕτω τὰ ἰδικά του
 στρατεύματα ἐξαρτώμενα ἀπὸ τὰ ξένα, διὰ
 τὸν λόγον, ὅτι συνειθισμένα ὄντα νὰ ἐκ-
 στρατεύωσι μετὰ τῶν Ἑλβετῶν, νομίζου-
 σιν, ὅτι δὲν δύνανται νὰ νικήσωσιν ἄνευ
 τῆς συνδρομῆς τούτων. Αὕτη εἶνε ἡ αἰτία,
 διὰ τῆν ὁποίαν οἱ Γάλλοι δὲν εἶνε ἰσόπα-
 λοι μετὰ τοὺς Ἑλβετούς καὶ ἄνευ τούτων δὲν
 τολμῶσι νὰ κινηθῶσι κατ' ἄλλων. Ἐγένοντο
 λοιπὸν τὰ στρατεύματα τῆς Γαλλίας μι-
 κτά, ἐν μέρει μὲν ἀπὸ ὑπομισθία, ἐν μέρει
 δὲ ἀπὸ ἐγγχώρια. Τὰ στρατεύματα ταῦτα
 εἶνε καλλίτερα τῶν καθαρῶν ὑπομισθίων
 ἢ ἐπικουρικῶν, ἀλλὰ πολὺ κατώτερα τῶν
 ἐγγχωρίων. Ἀρκοῦμαι εἰς τὸ εἰρημένον πα-
 ράδειγμα, διότι τὸ εἰρημένον βασίλειον τῆς
 Γαλλίας ἤθελεν εἶνε ἀπρόσβλητον, ἐὰν τὰ

στρατιωτικὰ μέτρα τοῦ Καρόλου ἤθελον λάβῃ ἀνάπτυξιν ἢ ἤθελον τηρηθῆ ἀκριβῶς· ἢ ὀλίγη ὅμως φρόνησις τῶν ἀνθρώπων δίδει πολλάκις ὑπαρξιν εἰς πράγματα, τὰ ὅποια ἐκλαμβάνονται κατὰ πρῶτον ὡς καλὰ, ἀποκρύπτουσι τὸ ὑπάρχον εἰς αὐτὰ κακόν, ὡς εἶπον ἀνωτέρω περὶ τῶν ἐκτικῶν πυρετῶν. Ὅθεν, εἰ μὴ μετὰ τὴν γένεσίν των, δὲν εἶνε προνοητικός ἀνὴρ· ἀλλὰ τὸ προτέρημα τοῦτο ὑπάρχει εἰς ὀλίγους. Ἐὰν λάβῃ τις ὑπὸ ὕψου τὴν πρώτην αἰτίαν τῆς καταστροφῆς τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, θέλει ἴδῃ, ὅτι κυρίως αὕτη ἤρχισεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἔλαβον ὡς ὑπομισθίους στρατιώτας τοὺς Γότθους, διότι ἔκτοτε πλέον ἤρχισαν νὰ ὀλιγοστεύωσιν αἱ δυνάμεις τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ὅλη ἢ ἐξ αὐτῆς ἀφαιρουμένη ἰσχὺς μετέβαινε εἰς τοὺς ξένους στρατιώτας τῆς. Συμπεραίνω λοιπόν, ὅτι ἄνευ ἰδίων στρατευμάτων, οὐδεμία ἡγεμονία εἶνε ἀσφαλῆς· ἐξ ἐναντίας καθυποβάλλεται αὕτη ἐξ ἐλοκλήρου εἰς τὰς θελήσεις τῆς τύχης, μὴ ἔχουσα ἀρετὴν διὰ τῆς χρησιμεύσεως πρὸς ὑπεράσπισιν ἐν καιρῷ δυστυχημάτων. Διὰ τοῦτο οἱ σοφοὶ ἐπρέσβευον καὶ πρεσβεύουσι πάντοτε, ὅτι τίποτε δὲν εἶνε τόσο ἀσθενές καὶ ἀσταθές, ὅσον ἢ ὑπόληψις τῆς δεσποτείας ἐκείνης, ἥτις δὲν στηρίζεται εἰς τὰς ἰδίας αὐτῆς δυνάμεις. Ἴδια στρατεύματα εἶνε ἐκεῖνα, τὰ ὅποια σύγκεινται ἢ ἀπὸ ὑπηκόους ἢ ἀπὸ πολίτας ἢ ἀπὸ ἰδικά σου δημιουργήματα· ὅλα τὰ λοιπὰ εἶνε ἢ ὑπομισθία ἢ ἐπικουρικὰ (*).

(*) Ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς διακρίνων τὰ ἴδια.

Τὸν τρόπον τοῦ διοργανόνειν ἴδια στρατεύματα εἶνε εὐκόλον γὰ ἐννοήσῃ τις, ἐὰν ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν του ἐπὶ ὅσων ἀνωτέρω περὶ τούτου ἐξέθηκα καὶ ἐὰν λάβῃ προσέτι ὑπ' ὄψιν, πῶς ὁ Φίλιππος, ὁ πατὴρ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ διάφοροι δημοκρατίαι καὶ ἡγεμονίαι ἐμόρφωσαν στρατοὺς καὶ διοργάνωσαν τὰ περὶ αὐτῶν. Εἰς τοὺς τοιοῦτους λοιπὸν διοργανισμοὺς ἀναφέρουμαι καθ' ὄλοκληρίαν.

Ω

στρατεύματα, ἢτοι τὰ ἐγχώρια ἢ ἐθνικά, ἀπὸ τὰ λοιπὰ, ἐξηγεῖται σαφῶς ποῖα εἶνε τὰ ὑπομίσθια, περὶ ὧν εἰς τὴν προηγουμένην σημείωσίν μας ἀναφέραμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Περὶ τῶν στρατιωτικῶν καθηκόντων
τοῦ ἡγεμόνος.

Ἐκαστος λοιπὸν ἡγεμὼν χρεωστεῖ νὰ μὴ ἐνασχολῆται εἰς ἄλλο τι περισσότερον ἢ ὅσον εἰς τὴν πολεμικὴν, τὴν ὁποίαν ὀφείλει νὰ ἔχῃ ὡς κύριον ἔργον του, μελετῶν τοὺς κανόνας αὐτῆς καὶ καταγινόμενος εἰς τὴν ἐφαρμογὴν των. Ἡ τέχνη τοῦ πολεμεῖν εἶνε ἡ μόνη ἐνασχόλησις, ἣτις ἀρμόζει εἰς ἡγεμόνας. Τοσαύτη δὲ εἶνε ἡ ἀξία αὐτῆς, ὅστε ὄχι μόνον διατηρεῖ τοὺς ἐκ γενετῆς ἡγεμόνας, ἀλλὰ πολλάκις ἀναβιβάζει τοὺς ἰδιώτας εἰς τὴν ὑψηλὴν αὐτὴν περιωπὴν. Ἀπ' ἐναντίας βλέπομεν, ὅτι ἔχασαν τὰ κράτη των οἱ ἡγεμόνες ἐκεῖνοι, οἵτινες ἔδειξαν κλίσιν περισσοτέρην εἰς τὰς τρυφὰς παρὰ εἰς τὰ ὄπλα. Ἡ ἀπώλεια αὕτη προῆλθε κυρίως ἀπὸ τὴν καταφρόνησιν τῶν ἡγεμόνων πρὸς τὴν στρατιωτικὴν, ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας τὸ ἰσχυρότερον μέσον, δι' οὗ δύνασκει ν' ἀποκτήσῃς κράτος, εἶνε ἡ ἐμπειρία τοῦ πολεμεῖν. Ὁ Φραγκίσκος Σφορτίας, ἰδιώτης ὢν, ἐγένετο δούξ τῶν Μεδιολάνων, διότι ἦτο στρατιωτικός, τὰ δὲ τέκνα του, θέλοντα ν' ἀποφύγωσι τοὺς κόπους καὶ τὰς κακουχίας τῆς στρατιωτικῆς, ἐκ δουκῶν κατήντησαν ἰδιῶται. Παρεκτὸς τῶν ἄλλων κακῶν, τὰ ὁποῖα προξενεῖ ἡ ἔλλειψις τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως, σὲ καθιστᾷ προσέσι καὶ εὐκαταφρόνητον· ἡ ἔλλειψις δὲ αὕτη

προστρίβει ὄνειδος, τὸ ὁποῖον οἱ ἡγεμόνες πρέπει ν' ἀποφεύγωσι, ὡς ἐπομένως περὶ τούτου θέλω ὁμιλήσῃ. Μεταξὺ τοῦ ἐνόπλου καὶ τοῦ ἀόπλου δὲν ὑπάρχει καμμία ἀναλογία, παράλογον δ' εἶνε νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι ὁ ἔνοπλος δύναται νὰ ὑποτάσσῃται ἐκουσίως εἰς τὸν ἀόπλον, ὁ δὲ ἀόπλος νὰ νομίζῃ ἐαυτὸν ἀσφαλῆ μεταξὺ τῶν ἐνόπλων ὑπηρετῶν, διότι ὁ μὲν ἔνοπλος περιφρονεῖ τὸν ἀόπλον, οὗτος δὲ ὑποπτεύει ἐκεῖνον καὶ δὲν δύναται δια τοῦτο νὰ συμβαδίσωσιν. Ὁ ἡγεμὼν λοιπόν, ὅστις δὲν γνωρίζει τὴν στρατιωτικὴν, ἐκτὸς τῶν λοιπῶν δυστυχημάτων του, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, δὲν δύναται προσέτι νὰ ἐλπίζῃ τὸ ἐλάχιστον σέβας ἀπὸ τοὺς στρατιώτας του, ἀλλ' οὔτε νὰ ἔχη ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτούς· ὅθεν χρεωστεῖ νὰ καταγίνηται ἀδιακόπως εἰς τὴν πολεμικὴν, περισσότερον δ' ἐν καιρῷ εἰρήνης παρὰ ἐν καιρῷ πολέμου. Τὸ ἔργον τοῦτο δύναται τις νὰ κατορθώσῃ κατὰ δύο τρόπους, ἤγουν διὰ τῶν σωματικῶν γυμνασμάτων καὶ διὰ τῆς νοερᾶς ἐργασίας. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ γυμνάσματα, ἐκτὸς ὅτι χρεωστεῖ νὰ διατηρῆ πάντοτε καλῶς διωργανωμένα καὶ γεγυμνασμένα τὰ στρατεύματά του, ὀφείλει προσέτι νὰ ἐνασχολῆται εἰς τὰ κυνηγέσια καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου νὰ συνειθίσῃ εἰς τὰς κακουχίας, συγχρόνως δὲ νὰ γνωρίσῃ τὴν τοπογραφίαν, ἤγουν τὰ ὕψη τῶν ὄρεων, τὰς εἰσόδους τῶν κοιλάδων, τὴν ἔκτασιν τῶν πεδιάδων καὶ τὴν φύσιν τῶν ποταμῶν καὶ τῶν ἐλῶν. Εἰς ὅλα ταῦτα πρέπει νὰ ἐπιστήσῃ πολλὴν προσοχὴν, διότι ἀπὸ τὴν

τοικύτην ἐμπειρίαν ὠφελεῖται διττῶς. Πρῶτον, διδάσκεται νὰ γνωρίζῃ τὸν τρόπον του καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ εὐκολύνηται εἰς τὴν ὑπεράσπισιν αὐτοῦ. Δεύτερον, γνωρίζων τὰς τοποθεσίας ἐκεῖνας καὶ συχνάζων αὐτάς, εὐκόλως δύναται, τυχούσης ἀνάγκης, νὰ ἐννοήσῃ καὶ πᾶσαν ἄλλην, διότι οἱ λόφοι, αἱ πεδιάδες, αἱ κοιλάδες, οἱ ποταμοὶ καὶ τὰ ἔλλα, χάριν παραδείγματος, τῆς Τυρρηνίας, ὁμοιάζουσι κατὰ τι τῶν ἄλλων μερῶν, ὥστε, γνωρίζων τὰς θέσεις ἐπαρχίας τινός, εὐκόλως δύναται νὰ ἐννοήσῃ καὶ τὰς τῶν ἄλλων. Ὁ ἡγεμὼν, ὅστις δὲν ἔχει κεκτημένην τὴν ἐμπειρίαν ταύτην, στερεῖται τὸ ἀξιολογώτερον προσόν τοῦ στρατηγοῦ, διότι ἐξ αὐτῆς διδάσκεται πῶς νὰ εὐρίσκῃ τοὺς ἐχθρούς, πῶς νὰ στρατοπεδεύῃ καὶ πῶς νὰ ὀδηγῇ τοὺς στρατοὺς, νὰ ἐκλέγῃ τὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ νὰ πολιορκῇ τὰς πόλεις μὲ ἐπωφελεῖ ἔκβασιν. Φιλοποίμην, ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν, μεταξὺ τῶν ἐπαίνων, τοὺς ὁποίους ἔλαβε παρὰ διαφόρων συγγραφέων, ἐπηνέθη προσέτι καὶ διότι ἐν καιρῷ εἰρήνης δὲν ἐσκέπτετο περὶ ἄλλου τινός πράγματος, εἰ μὴ περὶ τοῦ τρόπου τοῦ πολεμεῖν, ὅταν δὲ περιεπάτει μετὰ τῶν φίλων του εἰς τὴν ἐξοχὴν, ἐστέκετο καὶ ἠρώτα αὐτούς, «ἐάν οἱ ἐχθροὶ ἤθελον εἶσθαι τοποθετημένοι ἐπὶ τοῦ λόφου ἐκεῖνου καὶ ἡμεῖς ἤθελομεν εὐρίσκεισθαι ἐστρατοπεδευμένοι ἐνταῦθα, ποῖος ἤθελεν ἔχει τὴν ὑπεροχὴν; Πῶς ἠδύνατό τις μὲ παρατεταγμένον στρατὸν νὰ ὑπάγῃ εἰς ἀπάντησιν τῶν ἐχθρῶν ἀφρόβως; Ἐάν ἡμεῖς ἤθελομεν νὰ ὑποχωρήσωμεν, ποῖας μεταβολὰς

ἔπρεπε νὰ κάμωμεν ; Ἐὰν οἱ ἐχθροὶ ἐτρέποντο εἰς ὑποχώρησιν, πῶς ἠθέλωμεν τοὺς διώξῃ ;» Ἐπρότεινε δὲ καθ' ὁδὸν εἰς τοὺς φίλους του ἕλας τὰς περιστάσεις, εἰς ἃς στρατός τις δύναται νὰ εὔρεθῇ, ἀκροαζόμενος τὴν γνώμην των, ἐκφράζων τὴν ἰδικήν του καὶ ὑποστηρίζων αὐτὴν ἐλλόγως. Διὰ τῶν τοιούτων συνεχῶν σχέσεων προητοιμαζεν εἰς ἑαυτὸν τὰ μέσχα, δι' ὧν ἠδύνατο νὰ προλαμβάνῃ πᾶν αἰφνίδιον περιστατικόν, δυνάμενον νὰ ἐπισυμβῇ εἰς αὐτὸν στρατηγοῦντα. Καθ' ὅσον ὅμως ἀφορᾷ εἰς τὴν νοητικὴν γύμνασιν, ὀφείλει ὁ ἡγεμὼν ν' ἀναγινώσκῃ τὴν ἱστορίαν καὶ ἐντὸς αὐτῆς νὰ κρίνῃ τὰ ἔργα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, νὰ παρατηρῇ τὴν κατὰ τοὺς πολέμους διαγωγὴν των, νὰ ἐξετάζῃ τὰς αἰτίας, διὰ τὰς ὁποίας ἀνεδείχθησαν νικηταὶ καὶ ἐκείνας, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἠττήθησαν, διὰ νὰ δύναται ν' ἀποφεύγῃ τὰς τελευταίας, νὰ μιμῆται δὲ τὰς πρώτας καὶ πρὸ πάντων διὰ νὰ ρυθμίζῃ τὴν διαγωγὴν του σύμφωνα μὲ τὴν διαγωγὴν μεγάλου τινὸς προγενεστέρου ἀνδρός, ὅστις ἐμιμήθη πάλιν ἄλλον τινὰ ἀρχαιότερον αὐτοῦ, ἐπαινεθέντα καὶ δοξασθέντα καὶ τοῦ ὁποίου τὴν διαγωγὴν καὶ τὰς πράξεις εἶχε πάντοτε ὡς ὑπογραμμόν. Οὕτως ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐμιμήθη τὸν Ἀχιλλέα, ὁ Καῖσαρ τὸν Ἀλέξανδρον, ὁ Σκιπίων τὸν Κύρον. Ὁ ἀναγνώσας εἰς τὸν Ξενοφῶντα τὸν βίον τοῦ Κύρου, βλέπει ἐπομένως εἰς τὸν βίον τοῦ Σκιπίωνος πόσης δόξης πρόξενος ἐγένετο εἰς τοῦτον ἢ τοιαύτη μίμησις καὶ πόσον αὐτὸς συνεμορφώθη μ' ὅσα ὁ Ξενοφῶν ἱστο-

ρεῖ περὶ τῆς ἀγνότητος, τῆς εὐπροσηγο-
 ρίας, τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς ἐλευθεριό-
 τητος τοῦ Κύρου. Οὕτω πρέπει νὰ διάγη
 πᾶς ἐχέφρων ἡγεμῶν, ἀποφεύγων τὴν ὀ-
 κνηρίαν ἐν καιρῷ εἰρήνης καὶ καταγινόμε-
 νος διὰ τῆς ἐπιμελείας του εἰς τὴν ἀπό-
 κτησιν τῶν τοιοῦτων προτερημάτων, ὥστε,
 ἐν καιρῷ δυστυχιῶν, ὠφελούμενος ἀπὸ αὐ-
 τᾶ, νὰ δύναται νὰ ἀντέχη ἀπέγκντι τῶν
 προσβολῶν τῆς τύχης, μεταβαλλομένης.

Q